

Csók István három arcképe a Múzeumban.

I. A Múzeum egységes Csók István gyűjteményét megalapozta maga a nemeslelkű nagy magyar művész, amidőn édesanyjának és édesatyjának általa megfestett arcképeit, továbbá egy önarckép tanulmányát tulajdonul a Múzeumnak adományozta. Egy-egy hatalmas állomása e három kép Csók István művészi fejlődésének. A célunk Csók István egész művészi fejlődésének, a kezdő időktől napjainkig, — egységes képét nyújtani. Rendkívüli terv ez, melynek megvalósítását egyelőre a nehéz gazdasági viszonyok lassítják. Azonban a nekiindulás megtörtént. Fenti három képen kívül a nagy művész rendelkezésünkre bocsájtotta a még birtokában levő egész fiatalkori kis festményeit, továbbá rajzait, tanulmányait, melyek rendkívüli becsűek művészettörténeti szempontból, a művész technikai készségének és lelkületének kialakulása szempontjából. Amint ezen rendkívüli érdekes és értékes anyag megfelelő elhelyezésére szolgáló terület rendelkezésünkre fog állni, ami a legrövidebb időn belül megvalósul, ígéretéhez képest maga Csók István fogja azokat lehozni és Múzeumunkban elrendezni. Ezután az lesz a törekvésünk, hogy a nagy mester fejlődésének minden korszakából egy-egy jellemző, befejezett művet megszerezzünk. Legalább 5—6 képre gondolunk, s akkor elmondhatjuk, hogy egy Fejér megyéből, Pusztagegről elindult világhírű magyar művész oeuvrejének egész remekbe való ívelése előttünk áll. Ez pedagógiai és műtörténeti szempontból is páratlan értéke lesz vármegyénknek és városunknak és újabb rendkívüli vonzóereje lesz Múzeumunknak. Hiszen ha nagy mecénásaink: vármegyénk és városunk lehetővé teszik, hogy csak 1—2 évenként aukciókon vagy magánkézből egy-egy jól megválogatott Csók képet megszerezhessünk, a terv megvalósítása elé bizakodással nézhetünk.

II. Csók István 1865-ben született. A budapesti mintarajziskolában Greguss Jánosnál, Székely Bertalannál és Lotz Károlynál tanult. 1881-ben Münchenbe ment, ahol Hackl és Löffitz voltak mesterei. 1887-ben Párisba készült. Atyja, Csók Lajos, a jómódú pusztagegri molnár fia neveltetéséért minden áldozatra kész volt. Fia a párisi tanulmányozásra pénzt kért tőle. »Nem adok neked pénzt erre az útra.« »Miért?« kérdé megdöbbenve István fia. »Mert még egy arcképet se festettél eddig rólam.« Egy hét alatt a pusztagegri malomban elkészült a kép. Ekkor Csók Lajos 61 éves volt. 1895-ben halt el. Szülei elhalálzásáig arcképeik a szülők hálószobájában függtek. Ez után a mester, aki mindig végtelen kegyelettel emlékezik szüleiről, a két képet

1938 október 6-ig magánál tartotta, amidőn is azokat tőle a Múzeum részére átvettem. A képeket korabeli eredeti rá-máikkal együtt kaptuk meg. A rámákat a művész szerint, a híres müncheni keretező, Barth készítette. A kezemhez átadott képeken a Mester előttem a névjelzéseket felfrissítette, illetve amelyiken névjelzés nem volt, azt azzal és kelettel ellátta.

Atyja barnás tónusú képét 22 éves korában festette a művész. A kép természetesen mindenben magán viseli a müncheni Löffitz iskola hatását: a természet becsületes tanulmányozása és ábrázolása, az akadémiai tanítás eredményeként elsajátított mesterségbeli tudás, a művészi hagyomány tisztelete és az ebből fakadó teljes megköötöttség, régi mesterek modorának utánzása, tökéletes rajzolásra való törekvés, teljes tárgyiasság, de mégsem léleknélküliség. Átcsillámlik a melegség, a szeretet az egész megoldáson. Nyitva hagy a kép nagy egyéni fejlődési lehetőségeket. A sötétbarna háttérből világosul ki az ülő alak. A kedves piros arc, a finoman megoldott őszes haj, szakáll és bajusz, az igen gondosan kidolgozott jobbkez harmonikus egységben állítják elének a szeretettel nézett édesapát.

III. Anyja arcképét 27 éves korában 1892-ben festette ugyancsak Pusztagegrenen. Egy egész más világ. Ez már az első párisi út után készült teljesen a késői francia naturalizmus hatása alatt, Bastien-Lepage és Dagnan-Bouveret iskolája nyomán. Emlékeztet a kép bizonyos holland mesterek hatására is: a tiszta természetábrázolás eredményeinek és módszereinek elsajátítása. Elfordul ez a realizmusból kifejlődő naturalizmus az abstraháló és vizuális stílustól, s a valóságot, a materiát ábrázoló művészeti irány felé hajlik. Belehatol a természet minden részletébe, és mégis nagyszabású egységgé alakul a tónus hatalmas összefoglaló erejében. A Szépművészeti Múzeumban levő és Párisban első nagy sikert arató képe: az »Úrvacsora« utáni időben keletkezett édesanyja arcképe, mely művészi felfogásban az Úrvacsorával túlnyomó részben azonos.

Csikkokkal átvont, sötétzöld színű biedermeier díványon ül az egyszerű magyar polgárasszony. Fekete a ruhája, fekete csipkefejkötő a fején. Lesimított sötétbarna haj. A világosban tartott jóságos arcot és a kezeket élettelen teljes pirosság borítja el. Önmagába mélyedő, komoly és méltóságteljes. Csaknem a szigorúságig józan és emellett melegségtől sugárzó. A vonalak egységbe foglaló ritmikája már az elismerést szerzett fiatal nagy mester kezére mutat. Még mindig a bálványok, a lenyűgöző erejű mesterek hatása ez, de egyben komprisszum-féle. Benne van az akadémia befejezett rendszere, de benne van egy egységes természetlátásra való törekvés. — Egybefoglalóbb mint édesapja képe. A szürkén világos háttérből emelkedik ki a díványon ülő

sötétebb alak. Megilletődöttség omlik el az egész képen. A beállítás természetes és közvetlen.

IV. Budapest, München, Páris után, majd ismét München és Itália után jött a korszellemnek megfelelő, a tömeghatást kiváltani szándékolt effektusok kora, jött a rendkívüli kompozíciós érzékre valló »Báthory Erzsébet,« melyhez nem benső életérzése hajtotta. A legfokozottabb művészi nehézségek elé állította önmagát e témával. Az 1890-es években a nagybányaiakkal dolgozik együtt, de még mindig a régi témafestés kísért nála, bár szélesebb, kevésbé részletező formaelemzéssel. — Ezután belemerül a ragyogó napfény, a vibráló levegőég, az illatozó táj világába, megfigyeli a szétszórt világításban a formákat, s megkísérli pleinairban azok visszaadását. — Lemegy falura, Baranyaiba, Tolnába, megfigyeli a sokácokat, az oláh cigányokat, és lassan kibontakozik előtte a kolorisztikus színlátás titka. — Leegyszerűsíti a formákat, a formák színfoltokból alakulnak ki. Vakmerő rövidüléseket fölényes bátorsággal old meg. A nuditás páratlan finomságú megoldása: Thámárja 1906-ból a római Galleria d'Arte Modernába, egyik legkiválóbb alkotása 1905-ből a »Múteremsarok« a Szépművészeti Múzeumba kerül. A Vampyrokkal, a Nirvánával (1909) vissza-visszatér valami erotikus érzés alatt régi emlékeihez. S aztán megint a »Feketecharisnyás nő« az »Imádott asszony« képeivel a művészet legmagasabb ormaihoz jut.

V. Végre reátalál önmagára. A ragyogó magyar színek, népi viseletek és ornamentikák vezetik el fejlődésének legmagasabb fokához. Valami utólérhetetlen kolorizmus válik úrrá képein. A síkszerűségbe való elmerülést nála a páratlan színhatások, a valóörök biztos alkalmazása, a színértékek fokozása, ezek útján a mélységérzés kiváltása teljesen kizárja. Megvesztegető, légiessé nemesülő festői szépségek, a kivitel közvetlensége, a ritmus könnyed bája, az átmenetek elragadó finomsága, fénytől csillogó buja színeinek abszolút izlése jellemzik 1910 utáni és a nagy háború alatti alkotásait. Ez időből való a Züzü-sorozat, a Balatoni képek és az Uffizi meghívására festett önarcképe. Ebből az időből való harmadik nekünk ajándékozott képe: egy tanulmány az Uffizi-beli önarcképhez.

VI. A kép az 1912. évet jelzi. Egészen a háttérben kékes színeket átengedő ablak, középen fehér függönnyel kissé eltakarva. Ez előtt balról élénkpiros, majd lilás, jobb felől élesen sárga színfoltokból felrakott alakok. Merész, nyakas pózban az előtérben a mester, reflexben átítatott sárgás, szürke és barnás színekből. A formák szélesen és biztosan odavetett színfoltokból alakulnak ki. Merész, éles színek, de választékos összhangban. A színértékek rendkívüli ökonomiával kihasználva. A színekben, motívumokban, bizonyos fokig a beállításban sok a hasonlatos-

ság vázlatunk és az Uffizi-beli kép között. Pusztán a háttér elrendezése és a színek csoportosítása változott. Ne feledjük el, nem kész, befejezett képpel állunk szemben, tehát ehhez alkalmazott mértékkel kell mérnünk. Rendkívüli történeti becsű tanulmány ez a csaknem teljes képhatású kisebb méretű vázlat. A természetvalóságtól nem távolodik el, de Csók István, mint művész, ura és nem szolgája a valóságnak. Egymás mellé rakott gazdagon változatos színfoltok hozzák elélnk a vázlaton is a kemény nyakú, makacs, magabízó pusztægresi molnárfiút, a világhírű Mestert.

VII. Ez a három kép nekünk nemcsak három műbecsű kép. Ez a három kép mélységes tisztelet és kegyelet a nagy Mesterrel és szüleivel szemben.

Dr. Kepes János.

A székesfehérvári múzeum római fibulái.

AKIR. M. PÁZMÁNY PÉTER TUDOMÁNYEGYETEM Érem- és Régészeti Intézetének »Dissertationes Pannonicae« c. kiadványa sorozatában jelent meg Kovrig Ilona: »A császárkori fibulák főformái Pannoniában« című dolgozata. A dolgozat minket annyiban érdekel, mert sokat feldolgoz a székesfehérvári múzeum anyagából és egyéb fejmegyei anyagot is találunk benne. A mű alapján a székesfehérvári múzeum fibulái a következő típusok szerint csoportosíthatók.

1. **Kovrig II. t. II. sz.** E forma a pannoniai — noricum-i, u. n. szárnyasfibula típus legegyszerűbb formája. A tütartó lemezt apró bevert lyukak díszítik, a nyaknál két egymáshoz hajló lemeznyulványán kis dudorok vannak. Képviselői a székesfehérvári múzeumban két példány *Inotáról* (Lt. sz. 10167), kettő *Válról* (10608), egy pedig *Csákvárról* a Málé-hegyen talált urnásír környékéről (10439). Az inotai példányok emberi csontok között talált sírleletek. Közeliükben Gordianus Pius (Kr. u. 238—244) érmet találtak. Túlemezüket a lyukakon kívül zezgúgos karcolások díszítik. Az egyik két darabra tört, de egyébként ép, hossza 13 cm; a másinak tije hiányzik, rugója törött, lemeze csorba, hossza 12,4 cm. (Szfvári Szemle 1936, 110. l.). A váli példányok töredékek. Az egyik két darabból áll lemezmaradvánnyal, a másinak csak rugója és nyaktája van meg. A csákvári példány is töredék, de a nyaknál felhajló lemezek dudora elárulja idetartozását.